

Het klauwen van de Leeuw

**Een debat met
Eric Defoort, Marc Reynebeau
en Harry Van Velthoven**

Naar aanleiding van het verschijnen van *Het klauwen van de Leeuw* organiseerden de Vlaams-Nationale Studentenunie, het Masereelfonds en IMAVO een debat met drie historici: Marc Reynebeau, auteur van *Het Klauwen...* en redacteur bij *Knack*, prof. dr. Eric Defoort, hoogleraar aan de KU Brussel, en als moderator, prof. dr. Harry Van Velthoven, hoogleraar aan de Gentse Hogeschool en veelvuldig publicist m.b.t. de Vlaamse beweging. We noteren: Gent, RUG Blandijnberg, een zo goed als volzet auditorium, januari 1996. Een uitgebreide samenvatting.

Organisator **Dieter Rabbaut** (VNSU) herinnert in zijn inleiding aan François Lyotard die met *La condition postmoderne* (1979) de bijna magische term 'postmodernisme' introduceerde. Dat postmodernisme, gekenmerkt door de deconstructie, is paradoxaal genoeg een geïdoliseerde icoon geworden die de meest uiteenlopende cultuursegmenten tot een weliswaar vage gemeenschappelijke noemer herleidt. Paradoxaal genoeg, want het postmodernisme beklemtoont precies de caleidoscopische versplintering van het hedendaagse denken. In onze maatschappij kan niets zich onttrekken aan de druk van de allesondermijnende postmodernistische gedachte. Theologen en historici, ethici en politologen, de psycho-analyse en de filosofie,

het post-communisme en het post-kolonialisme, niets ontsnapt aan de laatste modetrend. Ook het Vlaams beweging komt onder schot. De Vlaamse beweging is een rijk geschakeerd fenomeen dat niet tot een of andere gietvorm van een enge definitie kan worden herleid. Het dient zich dus heel postmodern aan; denken we maar aan de laatste IJzerbedevaart: rechteroever, linkeroever, op de wei, niet op de wei, op de wei tot na de mis, tot voor of na de toespraak van de voorzitter, met of zonder petje... De wetenschapper of essayist die de Vlaamse beweging wil benaderen, kan hooguit enkele brokstukken van overgebleven citaten samenhangen tot een associatief geheel. Wil hij toch enige vorm van communicatie met de lezers, dan is hij gedwongen om van een dergelijk complex

fenomeen een abstractie en een beperkte keuze te maken uit feiten en bronnen. Die selectie gebeurt te vaak en soms onbewust in functie van vooropgestelde of te bewijzen stellingen. Zo dreigt de geschiedschrijver meteen geschiedenisvervalser te worden. Het woord is aan het panel.

Harry Van Velthoven situeert het boek van Marc Reynebeau. Eerst internationaal: ongeveer tot 1980 was het nationalisme als fenomeen, en ook de studie ervan, wat aan het wegdeemsteren. Sindsdien is er een heropleving die te maken heeft met een aantal factoren: de desintegratie van het Oostblok en later van de Sovjet-Unie, en de nationaliteitenconflicten die daarmee samenhangen; het tot stand komen van de Europese Unie met nieuwe constructies: grootschaliger, naar de EU toe, en kleinschaliger, naar de regio's. Die factoren overlappen elkaar en impliceren op zichzelf al een aantal vragen. Alles speelt zich af tegen de achtergrond van een post-industriële samenleving, de post-nationale staten en het postmodernisme; er is de sociale uitsluiting die dit keer voornamelijk de industriële arbeidersklasse treft en er zijn de moderniseringslactoffers in het algemeen. Tegen die achtergronden stelt men de vraag naar de identiteit: wie is men? waar hoort men thuis? Nationaal en steeds meer tegen die internationale achtergrond en in de internationale context is er het intern Belgisch federaliseringsproces. Dat raakte in een versnelling in de periode 1988-1993, met 1. de politieke factor m.n. de splitsing van de nationale partijen, met als gevolg een confederale partijvorming; 2. de financieel-economische dossiers, de herverdelende geldstromen en de manier waarop institutioneel-politieke factoren hiermee gemengd worden. Er is de schokgolf van november 1991, de doorbraak van het Vlaams Blok. En het verder oprukkende communautair opbod leidt tot spanningen en het uit de taboesfeer treden tot het geflirt met het separatisme, zowel in het zuiden als in het noorden. Voor minister-president Van den Brande kan separatisme een tweede keuze worden; België moet een meerwaarde betekenen

voor Vlaanderen. Dan valt alles stil, want er komt een compromis, het Sint-Michielsakkoord, dat aan weerskanten van de taalgrens wordt voorgesteld als een overwinning van het federalisme op het separatisme.

Tegen die achtergrond verschijnt in 1995 het boek van Marc Reynebeau. Van Velthoven is blij met het boek: 1. dat het een bestseller is, betekent dat een enorm publiek zich voor deze problematiek interesseert; 2. uitgesproken stellingnames maken discussie mogelijk en zijn dus belangrijk in de debatacultuur; 3. de structuur van het boek vermeldt duidelijk de uitgangspunten, waarna het theoretisch model wordt ingevuld naar de Vlaamse Beweging toe en besluit met een toekomstbeeld.

Waarom dit boek nu? wat moeten we ervan onthouden? zou u nog wat aan het boek willen wijzigen?

Marc Reynebeau: - Als historicus (gespecialiseerd in de 19de eeuw) was ik reeds als student geboeid door de probleemstelling: ik merkte geregeld dat er in de geschiedenis van de Vlaamse beweging mythen bestaan, een beeldvorming die niet klopt met de historische werkelijkheden. Het begint al bij het ontstaan van de Vlaamse beweging met figuren als Hendrik Conscience... het zijn natuurlijk incidenten, maar steeds meer zag ik een accumulatie van dit soort historische leugens. Eerst wilde ik een "echte" geschiedenis van de Vlaamse beweging schrijven, maar het leek mij interessanter om te zoeken naar de structuur, naar het systeem achter die mythologie, en als er een systeem in zit, waar het vandaan komt, met het politieke nut ervan. Het vage plan kwam in een stroomversnelling toen met het Sint-Michielsakkoord een min of meer autonome Vlaamse statelijke eenheid tot stand kwam. Dat is op zichzelf geen probleem, maar errond zie je allerlei verschijnselen. Bijvoorbeeld het verschijnsel Luc Van den Brande dat de titel draagt van "voorzitter van de Vlaamse Executieve" maar dat zichzelf "Minister-President van de Vlaamse Regering" bleek te noemen, dat lijkt toch wel een "Baas Ganzendonck-syndroom". Mijn bezwaren, die

zich accumuleerden, waren eigenlijk evenzeer van esthetische als van politieke aard. Het stoort mij, het is kitsch, het is niet serieus, gezonde politici gedragen zich zo niet. Bovendien zag je, na verloop van tijd, heel goed het probleem van Luc Van den Brande: door dat gedrag werd hij, geheel ten onrechte, door Franstalig België als een soort hypernationalist beschouwd - wat hij zeker niet is: dat Moureaux hem een *Gauleiter* noemde is helemaal het resultaat van onwetendheid.

Als observator vond ik dit soort politiek gedrag interessant. Je ziet dat hij op zoek is naar een legitimatie van die nieuwe statelijke eenheid, van zijn regering; want je moet het toch maar verkocht krijgen aan de publieke opinie, die functie, die bevoegdheden, de besteding van die grote sommen geld, terwijl er in de dagelijkse praktijk voor de gewone mens toch niet zoveel verandert. Een Van den Brande - die we hier opvoeren pars pro toto voor de nieuwe institutionele Vlaamse eenheid - moet zich bewijzen en daartoe werd de hele oude Vlaamse mythologie overgenomen, men associeerde zich met de hele traditionele Vlaamse beweging. Dat was nieuw: er was nooit contact geweest tussen die principieel oppositionele Vlaamse beweging en de overheid, een legitieme overheid, des te legitiemer sinds de rechtstreekse verkiezing van de Vlaamse Raad (die zich ook al, wederrechtelijk, het Vlaamse Parlement noemt). Dit soort amalgaam van wrevel en de wens om te willen begrijpen, bracht er mij toe dat allemaal bijeen te brengen, het in een soort systeem te stoppen, het systeem van het nationalisme. En de interessantste theorieën hierrond komen van auteurs als Benedict Anderson, Ernst Gellner en Eric Hobsbawm. Ik heb geprobeerd het zo wetenschappelijk mogelijk aan te pakken, maar ik deed geen enkel eigen onderzoek. Er staan in dit boek dus geen nieuwe feiten. Als het boek enig belang heeft, dan ligt het in de synthese zelf. Blijkbaar hebben nogal wat mensen er wat aan, het verkoopt goed. En voor anderen blijkt het *incontournable*. Maar de mooiste reactie las ik toch in een vakblad van leraren geschiedenis van een historicus die uit een Vlaams-Nationalistisch

milieu komt en er nog steeds actief is; hij schreef dat het boek voor hem een bevrijdend effect had. Misschien was dat wel mijn ultieme bedoeling: een soort inzicht verschaffen in de vage gevoelens van onlust tegenover allerlei clichés waarvan je nooit zeker bent of ze waar zijn of niet. Misschien brengt het boek een soort verheldering.

Eric Defoort: - Het boek is inderdaad een synthese en geen monografie. Het is inderdaad opmerkelijk dat het boek voor o.m. het Blok *incontournable* is en dat men er zich niet kan vanaf maken door Reynebeau een rooie ondergraver en een logeman te noemen. Maar ik zie geen echt debat.

Ook aan de andere kant ligt dat moeilijk. In De Morgen (05.10.95) heeft Filip Rogiers het over een "verdict", een onherroepelijke uitspraak van een rechter, het doet denken aan Vaticaanse praktijken, *Roma locuta*. Verder zit de bespreking vol morele kwalificeringen, van een andere teneur dan bij extreem rechts, maar toch heel moraliserend. Het aardige is dat de Rogiers er terecht op wijst dat het boek "gericht is op kritisch inzicht en niet moraliserend is". Maar Rogiers' benadering is helemaal moraliserend: "genadeloos", "ontluisterend", "kaakslagen voor de Vlaamse beweging", enz. In Humo (03.10.95) schrijft Marc Schaevers dat er nu "gelukkig dit oerdegelijke boek [is] om dit debat een waardige *afsluiting* te bezorgen". Het is dus gedaan, er hoeft niet meer over gepraat. Dit valt natuurlijk volledig buiten de verantwoordelijkheid van Marc Reynebeau. Maar er blijkt dus een soort verwantschap qua benadering tussen de extreme rechterzijde en de progressieve hoek: "en nu is het debat gesloten". Voor Manu Ruys worden open deuren ingestampt... maar is dat zo evident? En dan is er het verwijt dat Reynebeau geen beroepshistoricus zou zijn. Welnu, ik ken onder de beroepshistorici heel wat niet gedegen historici, terwijl Reynebeau dat wel is. Dat doet niets af aan mijn desakkoord met zijn boek, op bepaalde punten.

En nu over het boek zelf. Eigenlijk moet dit debat niet plaats vinden, want volgens Marc Reynebeau

kan er geen debat zijn. Lezen we niet dat de zaak van het nationalisme een kwestie is “van geloven of niet en daartussen is geen debat mogelijk” (p. 14). Want: “Kritische ingesteldheid staat het onvoorwaardelijke geloof principieel in de weg”. Waarna Eric Hobsbawm wordt geciteerd: “Wie zich met geschiedenis van naties of van nationalisme bezighoudt, kan geen geëngageerde politieke nationalist zijn.” Welnu, aangezien ik dat wel ben, zit ik hier niet op mijn plaats. Toch blij ik rustig. Dat zou immers voor Herman Balthazar, in de mate dat hij nog een geëngageerd socialist is, betekenen dat hij beter zou ophouden met de geschiedenis van het socialisme te schrijven. Idem voor Els Witte of Jan De Mayere van KADOC... Maar Reynebeau citeert maar een stukje. Bij Hobsbawm zelf lezen we verder: “Nationalisme vergt teveel geloof in iets wat duidelijk niet zo is (...) Ier zijn en er prat op gaan bij Ierland te horen, is op zichzelf niet onverenigbaar met de serieuze bestudering van de Ierse geschiedenis.” Hij zegt wel: “Feinean [verwijzend naar de Irish Republican Brotherhood], Orangist, is daarmee net zomin onverenigbaar, als zionisme onverenigbaar is met het schrijven van de geschiedenis van Israël”. En dan komt het: “...tenzij de historicus zijn of haar overtuigingen buiten beschouwing laat wanneer hij de bibliotheek of de studeerkamer betreedt.” Hij voegt eraan toe: “... sommige nationalistische historici zijn hiertoe niet in staat.” Dit volledige citaat relateert dus de stelling van Reynebeau. Sommigen in de nationalistische hoek worden waarschijnlijk vooral wrevelig bij Reynebeau’s stelling dat de natie “niets natuurlijks” heeft. Dat is correct. Reynebeau gaat ervan uit dat er niet zoiets is als historische waarheid, dat men er alleen verhalen over kan vertellen; de kwaliteit van het verhaal hangt dan natuurlijk af van de bronnenkritiek en de argumentatie. Ik vind dat prima. Maar nu beginnen de probleempjes. “Neem andere details, en je komt tot andere resultaten,” stelt Carlo Ginzburg. De waarheid is dus een constructie. De waarheid bestaat dus niet vooraf, het is niet iets wat ontdekt moet worden: waarheid wordt geconstrueerd. Geïnteresseerden

in de historische epistemologie kunnen er Gilles Deleuze op nalezen. Reynebeau brengt zijn motivatie, zijn constructie van de waarheid, van een geschiedenis om tot een betekenisvol universum van betekenissen en verhalen te komen voor een individueel of collectief gedefinieerd subject. Aangezien de motivatie voor dat constructie-proces vertrekt van een subject binnen een specifieke sociale wereld, kan men stellen met de sociale antropoloog Jonathan Friedman: “History is an imprinting in the present on the past”. Ik zie niet in hoe het anders zou kunnen: wij maken geschiedenis in het heden over het verleden. Hij vervolgt: “In this sense *all* history including modern historiography is mythology”. Ik ben daarvan overtuigd, want ‘mythologie’ heeft voor mij geen pejoratieve connotatie. Wij zijn toch allemaal mythes? Marc stelt dat de natie “contingent” is, maar die contingentie geldt even goed voor het hele instrumentarium waarmee hij de groei, de inhoud en het gebruik van het concept “natie” in de loop van de geschiedenis analyseert. Of het nu gaat om ‘klasse’, ‘sociale groepen’, ‘functies’, ‘belangen’... het zijn allemaal mythes, of bestaan zij wel in de natuur? Ja, communisten zochten ernaar. Kropotkin was er dol op, hij schreef over het leven van de bijen. Hij was op zoek naar het oer-communisme, zoals bepaalde nationalistische op zoek zijn naar de oer-natie... Ik heb er moeite mee.

Harry Van Velthoven: - *Er is dus een ander verhaal mogelijk. Er is dus sprake van beeldvorming, mythologie, en dan krijg je een revisie. En dat is wat elke historicus doet, zeg je. Maar die beeldvorming geneert dermate dat er een soort weerleggingsstrategie groeit. En uit het verhaal haal je dan wat je nodig hebt om die beeldvorming te weerleggen, waardoor je ook weer in een bepaalde richting terecht komt. Vaak wordt het revisionisme dan gevolgd door post-revisionisme waardoor die vraagstelling, die macht, die belangen opnieuw naar voren komen...*

Marc Reynebeau: - Dit boek is uitdrukkelijk

revisionistisch, in de wetenschappelijke betekenis uiteraard. Historici worden voortdurend geconfronteerd met beelden en dus met mythes. Eric Defoort zorgde wel voor enige terminologische verwarring die ik wil oplossen. Natuurlijk leven wij allemaal met mentale constructies, maar dat is nog wat anders te denken dat het om realiteiten gaat. En je verwijt mij Hobsbawm niet volledig te citeren, maar je citeert mij niet volledig: ik schrijf uitdrukkelijk dat niet alleen de natie een constructie is, en dat men daarover niet verlegen hoeft te zijn, maar dat ook het proletariaat een constructie is. Toch zijn er mensen, waaronder onze minister-president, die beweren dat de natie wel een natuurlijk feit is. We mogen hier dus niet te luchthartig aan voorbij gaan, al is het maar uit democratische zorg of uit bekommernis voor de zindelijkheid van het democratische debat.

Er is een verschil tussen beeldvorming enerzijds en anderzijds het indelen van mensen in verschillende groepen en klassen, bijvoorbeeld op grond van inkomen, leeftijd of beroep, kwestie van de maatschappij een beetje hanteerbaar te maken. Dat lijkt mij toch vrij normaal. Dat vraagt veralgemeningen die toch een graad van "waarheid" bevatten. Maar bij het gebruik van de term "naties" is de mate van abstrahering veel groter. Want ik betwijfel sterk of je de Vlaamse natie ook zo objectief kan aflijnen.

Benedict Anderson geeft aan dat er wel monumenten zijn opgericht voor de onbekende soldaat, "gesneuveld voor het vaderland", maar je zal nooit een monument vinden voor de onbekende socialist... Er is een gradatieverschil in het geloof dat je nodig hebt om dit soort categorieën te hanteren. In die zin zit de "natie" veel dichterbij de religie dan van eenvoudige politieke ideologieën. Dat is een fundamenteel onderscheid.

Je kan er niet vanuit gaan dat er een vast begrip "natie" bestaat als je er niet in gelooft. Het boek gaat over het Vlaams-nationalisme. Voortdurend wordt mij opgemerkt dat men hetzelfde zeggen over België. Dat klopt natuurlijk. Maar dit is toevallig niet het onderwerp van het boek. Het feit alleen al dat mensen zich door deze

affirmatie in het gedrang gebracht voelen, bevestigt voor mij dat dit geen evidente waarheid is, dat zij hier met een probleem zitten. Men moet kunnen accepteren dat het over een mythe gaat, dat het geen werkelijkheid is.

Harry Van Velthoven: - *Het gaat dus om "constructies". Bij uw definiëringen blijft u terecht heel voorzichtig. In feite besluit u dat alles moet gezien worden in zijn historische werkelijkheid, het is de enige manier om er vat op te krijgen. Dan volgt er een vrij ongenadige en terechte ontluistering van het romantisch nationalisme, de "schone slaapster-theorie". Misschien bestaat er vandaag een extreem-rechts nationalisme, met veel goede wil een liberaal nationalisme en een "progressief nationalisme". Kan er vanuit uw visie, vanuit uw boek, sprake zijn van een progressief nationalisme, is dat verenigbaar, wat is de inhoud?*

Marc Reynebeau: - Graag hoorde ik vandaag het antwoord op die vraag door de Volksunie. Bert Anciaux noemt zijn partij wel progressief nationalistisch, maar anderen daar willen helemaal geen linkse nationalist zijn; zij situeren zich in het centrum. Met het nationalisme kan je dus eigenlijk alle kanten uit - ook dat duidt aan dat het eerder een geloof dan een doctrine is. Er zijn linkse nationalist, er zijn zich links noemende maar feitelijk zeer rechtse nationalist (zie de voormalige Sovjet-Unie), er zijn ook nationalisme die zichzelf niet zo willen noemen (zoals het zeer uitgesproken nationalisme in Wallonië)... Er stelt zich dus een zeer sterk conceptueel probleem. Daarom ook heeft de Volksunie het vandaag zo moeilijk om uit te maken of ze nu links of rechts, progressief of conservatief is. Nationalisme kan nooit een politiek programma inhouden, het is alleen een articulatie van bepaalde sociale, politieke programma's, frustraties, ambities... die zich vertalen in de vorm van een nationalisme. Het is een heel complexe aangelegenheid waarin ook psychologische aspecten meespelen. En het heeft ook veel met emoties te maken, want het gaat niet om feiten.

De jongste tijd was ik sterk bezig met de periode 1918-1920: ik verdiepte mij in de figuur van Paul Van Ostaijen, die een activist was, progressief... Op een bepaald moment gaat Van Ostaijen zich "flamingant" noemen. Het flamingantisme had op dat moment al een traditie, die paste bij zijn soort mensen, de culturele middenklasse, de kleine burgerij. De Vlaamse beweging was altijd al, reeds van in de vroege 19de eeuw, traditioneel de oppositionele beweging van de kleine burgerij. Dus zien we de articulatie van het ongenoegen van die jonge mensen, zoals Van Ostaijen, in het Vlaams-nationalisme. En dan maken we mee hoe het Vlaams-nationalisme gedurende een heel korte tijd van aard verandert: dat worden progressieven, pacifisten, internationalisten... die met de oude Vlaamse beweging, de "romantische vendelzwaaiers", de "Rodenbachianen", een echte broederstrijd gaan uitvechten. Wegens de heel specifieke historische context van onmiddellijk na de Eerste Wereldoorlog, draait men zelfs naar extreem-links. De anarchisten, de communisten, de trostkisten... je vindt ze in de Vlaamse beweging of ze zijn tenminste gehuld in zwart-geel pakje. Op twee jaar tijd, 1920-1921, is dat voorbij. De oude katholieke rechterzijde neemt dan de macht weer over en tegen het einde van de jaren twintig is de beweging rechts om tegen het einde van de jaren dertig extreem-rechts te worden en in de Tweede Wereldoorlog te collaboreren met het Duitse fascisme. Voortdurend zie je die snelle positie-wisselingen, van extreem-links naar extreem-rechts. Mensen als Joris Van Severen positioneren zich eerst aan de spits van het modernisme (in 1920-1921, met het tijdschrift 'Ter Waarheid') om al snel en zonder problemen naar extreem-rechts te evolueren. Het is een voorbeeld van hoe nationalisme een voor de hand liggende manier is om dit soort kameleontische verschijnselen te verklaren: het is een articulatie van allerlei problemen die zich manifesteren op een ander niveau dan dat van de natie. Zo zie je in de hele geschiedenis van de Vlaamse beweging, tot vandaag, een voortdurende wisseling van standpunten, een voortdurende

bijsturing van de programma's. Vandaag wordt de Vlaamse beweging geconfronteerd met de staats hervorming waarop men doctrinair geen antwoord heeft. Het probleem van deze nieuwe situatie verklaart waarom men, met of zonder pet, op de linker- of op de rechteroever van de IJzer gaat staan. Alles is zo fluïde. Tegelijkertijd is dat een bijkomend bewijs dat het nationalisme uitsluitend door de contingentie wordt bepaald, dat het natie-begrip uitsluitend door heel specifieke historische omstandigheden wordt bepaald en dat dit ook eigenlijk de geschiedenis drijft. Het is een vergissing om alleen de geschiedenis van de Vlaamse beweging te schrijven, men moet de geschiedenis van een bepaalde periode schrijven met daarin de geschiedenis van de Vlaamse beweging.

Harry Van Velthoven: - *In een specifieke historische context is een progressief nationalisme mogelijk maar het moet op zijn inhoud worden beoordeeld?*

Marc Reynebeau: - Altijd, want als je een doosje krijgt waarop het etiket "nationalisme" kleef, weet je nooit wat erin zit.

Eric Defoort: - Alles is contingent, tenzij er ook zoiets als het "absolute" zou bestaan. Ik citeer Kossman, toch geen postmodernistisch filosoof. Dat is belangrijk, want de lezer is niet bezig met historische epistemologie of historische filosofie: "Wij blijven ons gehinderd voelen door onduidelijkheden en vaagheden. Wij slagen er niet in het specifiek historische, dit wil zeggen het steeds veranderende en contingente, te onderscheiden van het wezenlijke, dat is het blijvende en continue. En daarom zijn we voortdurend bezig in de werkelijkheid permanentie te veronderstellen: naties, klassen, functies, belangen, die aan het contingente ten grondslag liggen en waaruit identificeerbare politieke opinies voortkomen. Maar er zal natuurlijk niemand die de geschiedenis en de politiek met enige zorgvuldigheid wil bezien baat vinden bij zo een elementair inzicht. Nochtans, de gedachte is bepaald niet ongebruikelijk en ze

is aantrekkelijk voor wie geneigd is de eenvoud heilig te verklaren. Het spreekt vanzelf dat er continuïteiten en permanenties in de geschiedenis zijn wanneer wij de behoefte voelen die te veronderstellen.” (‘Politieke theorie en geschiedenis’, p. 32) Alles is dus contingent: naties, maar ook klassen. Natuurlijk gaat het om iets anders, maar ze zijn contingent: het is een idee en in die zin een mythe. De definitie van een mythe is: een idee dat niet in de natuur voorkomt. En je kunt de natie niet vastgrijpen, ze laat zich enkel pakken via veruitwendigingen: van gevoelens die ze oproept, van afkeer, van trouw tot in het idiote... en dat is contingent.

Ook de “schone slaapster-theorie” is op van alles toepasbaar. We hebben hier te maken met de typisch modernistische westerse visie over kennis en waarheid. Een aardige visie, maar er is het paradigma van de enkelvoudigheid van de waarheid. Typisch voor het modernisme gaat men vervolgens de structuur die vanuit het perspectief van de enkelvoudige waarheid toegekend wordt aan een probleem “objectief” noemen; derhalve worden alle andere structuren of interpretaties van het verleden uitgeroepen tot “ideologisch”, in de zin van foute voorstellingen zonder enige wetenschappelijke waarde. Welnu, het paradigma van de modernistische visie over kennis en waarheid, zoals ze uit de Verlichting is gekomen, berust op de premisse, ook een mythe, van de volledig context-vrije rationaliteit. Die moet je wellicht zoeken in een nergens bestaand universum. Mijn rationaliteit is niet context-vrij, en dat is bij niemand het geval.

Harry Van Velthoven: - *Ik wil dit even ondersteunen. Ik herinner mij dat Hobsbawm op een bepaald moment in moeilijkheden zit naar aanleiding van de Eerste Wereldoorlog. Op een bepaald moment weet hij niet goed weg met de gevoeligheden die meespelen met betrekking tot natie en klasse, en hij zet die uiteindelijk op één rij: hij heeft het over verschillende emoties die tegelijkertijd spelen en die om beurten prioritair kunnen worden; dat kan een klasse zijn, het kan een natie zijn, het is niet zo eenduidig.*

Marc Reynebeau: - Dat is juist. Eerst moet ik Defoort tegenspreken. Belangrijk voor mij is, in de Verlichting, het primaat van het onderzoek, op elk moment van de geschiedenis, dat is toch het principe zelf van de contingentie.

Nationalisten vergeten al eens dat “identiteit” heel complex is en verschillende componenten heeft die perfect harmonieerbaar zijn met elkaar. Bijvoorbeeld: je kan een supporter zijn van Club Brugge en tegelijkertijd liefhebber van Will Tura. Dit zijn twee vormen van identificatie die perfect naast elkaar kunnen bestaan. Zo kan ik mij Vlaming voelen en tegelijkertijd ook katholiek en arbeider. Maar altijd is er wel een of ander instituut dat voor zichzelf het monopolie van die identificatie opeist. Hobsbawm noemt ze en ze komen perfect overeen met die in de Belgische politiek. Traditioneel zijn er drie: de kerk, de klasse en de natie. Elk van die drie probeert dus de andere identificatie tot zichzelf te herleiden. Zo zegt de katholieke kerk dat er een noodzakelijke osmose is tussen Vlaming zijn en katholiek zijn, en bepaalt zij waar de primaire identificatie ligt. Voortdurend is er die neiging tot monopolievorming, voortdurend wisselen de breuklijnen elkaar af. Er doen zich ook afschermingsmechanismen voor... Het is zeer complex. Maar het gaat nog verder. Er is natuurlijk de nationale identificatie en nationalisten neigen ertoe te denken dat er maar een mogelijk is: je bent Vlaming of je bent het niet.

Eric Defoort: - In zijn boek heeft Reynebeau het over verschillende soorten nationalisten: *zindelijke* nationalisten, *zuivere* nationalisten, *radicale* nationalisten...

Reynebeau is dol op Hobsbawm, Anderson en Gellner die hij zonder meer kwalificeert als “ongetwijfeld de belangrijkste auteurs”. Het zijn boeiende auteurs die een perspectief openen en stimuleren tot nadenken. Ze zijn natuurlijk “de belangrijkste” vanuit zijn uitgangspunt. Maar ik vind niet één kritische bedenkning of analyse van de theorieën van die drie auteurs. Hun inzichten worden zomaar verwerkt. Zoals Bruno De Wever schreef: “Zij zijn op het ogenblik de bon ton; de

auteur heeft niet de ambitie om er een valse noot aan toe te voegen." Hobsbawm is voor mij niet heilig.

Bij Marc Reynebeau geeft geen aandacht aan Karl Deutsch' boek "Nationalism and social communication. An inquiry into the foundations of nationality" (1953). In een eerder gesprek noemde Reynebeau Deutsch "niet onmisbaar".

Bij Hobsbawm lezen we: "Sommigen vinden het werk van Karl W. Deutsch die de rol van communicatie bij de vorming van natie benadrukte, een belangrijke aanwinst. Maar ik beschouw deze auteur niet als onmisbaar."

Harry Van Velthoven: - *Kan u Deutsch' theorie even kort samenvatten?*

Eric Defoort: - Deutsch onderstreept het belang van sociale communicatie. België wordt gesloopt mede door het afbouwen van de Belgische sociale communicatie. Die bestaat niet meer. Vlamingen kijken niet naar de RTBF, lezen geen franstalige kranten en vice versa. Er is nog een fiscale communicatie, er is nog een koning, maar de Belgische sociale communicatie vervaagt en "Belgium is compromising itself out of existence", zoals The Independent schreef. Reynebeau onderstreept ook heel juist hoe VTM veel meer bijdraagt tot Vlaamse natievorming dan Luc Van den Brande en zijn staf.

Marc Reynebeau: - Het ultieme begrip bij Deutsch, dat van de sociale communicatie, is voor mij het sleutelbegrip om te beweren dat de Vlaamse natie aan belang wint. Sociale communicatie is één aspect, maar anderen vragen waarom ik Hroch niet geciteerd heb. Hroch is voornamelijk bezig rond mechanismen van machtsverwerving binnen nationalistische bewegingen. Welnu, de enige alomvattende theorieën vond ik antropologisch bij Anderson, geschiedenis-filosofisch bij Gellner, strikt historisch bij Hobsbawm. Ik heb dus een vrij eclectisch zootje gemaakt van de verschillende invalshoeken, die ik uiteraard niet heb geproblematiseerd. Dit is geen studie over het nationalisme. Die drie auteurs hebben vanuit

verschillende invalshoeken een vrij sterk geschakeerde visie op het nationalisme, en bovendien verwijzen ze voortdurend naar elkaar. Dit is de enige verklaring van de zo prominente aanwezigheid van deze drie auteurs.

Eric Defoort: - Maar waarom worden ze niet kritisch benaderd? Persoonlijk zou ik toch opletten met Hobsbawm. Hijzelf schrijft: "Gelukkig heb ik, toen ik mij opmaakte om dit boek te schrijven, mijn niet-historische overtuigingen niet buiten beschouwing hoeven laten" (hij is immers geen nationalist). Maar Hobsbawms rationaliteit is daarom nog niet context-vrij: hij is weliswaar, sinds 1956, ex-lid van de Britse KP, maar hij blijft zich marxist noemen... Iedereen is vrij zijn modellen te kiezen, maar de hand van Hobsbawm is duidelijk aanwezig in jouw boek. Het is een oude ziekte: als studenten-historici gingen we dikwijls te rade bij de politologen om terecht te komen in een soort toegepaste historische scheikunde. Zo stelt Luebbert, een man van Berkeley: "When family peasantry sided with urban working class the outcome is social democracy. When family peasantry sided with urban middle class the outcome is fascism"... Het lijkt wel een labo. Ik gooi dit niet weg, het is een schitterende invalshoek, maar het voldoet mij niet.

Harry Van Velthoven: - *Kan u ons iets zeggen over het zgn. "zelfbedieningsnationalisme"?*

Marc Reynebeau: - Het boek is toch voor eentiende een discussie over marxistische uitgangspunten in het nationalisme-onderzoek. Daar worden de marxistische uitgangspunten toch sterk in vraag gesteld, wegens te reductionistisch. Ik heb precies de contingentie benadrukt om mij te hoeden voor reductionisme. Dat zelfbedieningsnationalisme lijkt mij een typisch voorbeeld van de manier waarop het nationalisme en begrippen als "natie" als een soort scherm dienen ter legitimatie van heel concrete groepsbelangen, belangen die door de tijd heen functioneren, die dus contingent zijn. De basisdemarche van het

zelfbedieningsnationalisme is dat een heel specifiek aanwijsbare sociale groep gaat optreden in naam van het volk en van het algemeen belang om specifieke eisen te stellen in een nationalistische taal of vermomming, om die eigen belangen te verdedigen. Wanneer Lieven Gevaert c.s. het VEV oprichten, stelt Gevaert dat het gaat om het opnemen door Vlaanderen van zijn rechtmatige plaats in België, ook op economisch vlak. Dat doet denken aan het verankeringsdebat dat we vandaag meemaken. Het is maar de vraag wie die "rechtmatigheid" definieert en vooral wat de concrete inhoud is. Heel brutaal en karikuraal: in het geval Gevaert gaat het om een nieuwe industriële burgerij die zich wil affirmeren en een soort concurrentieel voordeel wil verwerven door zich te profileren als Vlaams en daardoor een soort voorkeursbehandeling wil claimen. Ik zie net hetzelfde in het verankeringsdebat vandaag, waarachter een al dan niet verdoken vraag steekt naar overheidssubsidiëring en fiscale vrijstellingen omdat het gaat over Vlaamse ondernemingen. Dit lijkt mij een voorbeeld van zelfbedieningsnationalisme. Een ander typisch voorbeeld lijkt mij het plotseling ontstaan, aan het einde van de 19de eeuw, van de eis voor de vernederlandsing van de Gentse universiteit. Dat is wat vreemd, want men eist dit op een moment dat de schoolplicht nog niet bestaat. Bovendien is een groot deel van het onderwijs (en zeker het middelbaar onderwijs) in Vlaanderen dan nog franstalig. Maar de eis voor een nederlandstalige universiteit komt er vrijwel onmiddellijk nadat een deel van het middelbare onderwijs in Vlaanderen vernederlandsd werd. Men kan daaruit concluderen dat de eersten die middelbaar onderwijs in het Nederlands hadden gevolgd nu voor zichzelf en hun sociale groep ook universitair onderwijs opeisten...

Eric Defoort: - Toch schitterend, een middenklasse die zich ontvoogdt...

Marc Reynebeau: - Zo zijn er duizend voorbeelden. De groep ambtenaren en schrijvers die rond 1830 met de Vlaamse beweging

beginnen, beroepen zich op het Vlaamse volk, maar gaan misschien in de eerste plaats hun eigen belangen dienen... Dat wordt door jou als een evidentie beschouwd, maar niet in het politieke discours, daar blijft het versluierd. Dat is niet nieuw, maar het moet gezegd worden. En het omschrijven als "zelfbedieningsnationalisme" levert mij voortdurend de banbliksems op van klassieke nationalist.

Eric Defoort: - Het devies van het West-Vlaamse socialistische blad "Volksrecht" was: "Werklieden, bemint uw profijt!" En die arbeiders hadden nogal gelijk, om als groep naar boven te willen... Moeten we dit nu "zelfbedieningsocialisme" noemen? Ook de specialist van de sociaal-democratie, de historicus Guy Van Schoenbeek, vindt dit wiesdes. U heeft het over het utopisme in het nationalisme, maar ik zie ook utopisme in het socialisme, in het katholicisme... dat is toch typisch voor ideologieën. En het klopt, nationalisten zouden een uitzonderingetje willen maken voor hun categorie. Daar heeft Reynebeau een terrein opgeruimd, dat was bijna heiligschennend. Maar voor sommige socialisten zou het ook heiligschennend zijn.

Marc Reynebeau: - Dat benadrukken tast voor veel nationalist een fundament aan van hun geloof, dat verklaart de heftigheid van vele reacties. Zeggen dat het gaat om een bepaalde sociale groep die zich bedient van een nationalistische retoriek om bepaalde - volstrekt legitieme - politieke doeleinden na te streven, is zoiets als tegen katholieken zeggen dat God niet bestaat... Het komt over als onluistering, terwijl ik streef naar correctie.

Harry Van Velthoven: - *Er is de idealistische voorstelling van de Vlaamse beweging. Daartegenover krijg je een revisionistische benadering die alles herleid tot het materiële, terwijl men in de sociale bewegingstheorie hier allang van afgestapt is om over te stappen naar een benadering die uitgaat van het bestaan van allerlei soorten motiveringen, waaronder*

idealistische, waardoor mensen zich engageren. Belangen zijn niet uit te sluiten want ze zijn evident aanwezig, maar ik denk dat je het bijzonder eenzijdig in de andere richting zoekt. Twee voorbeelden: je stelt het voor alsof er voor de volkstaal, de dialecten, geen aanverwante cultuurtaal zou bestaan. Het Brusselse voorbeeld toont aan dat dit niet klopt: de aanverwante cultuurtaal van het Vlaamse dialect is het Nederlands, niet het Frans, dat wordt helemaal niet begrepen.

Wat betreft de vernederlandsing van de Gentse universiteit is het toch opvallend dat het Vlaamse socialisme zich, ondanks de dominantie van het Waalse socialisme, sterk gaat engageren in de strijd voor de vernederlandsing. Waarom zouden ze? De leerplicht bestaat nog niet en hun kinderen gaan nauwelijks tot 12 of 14 jaar naar school... Men heeft grote problemen om aan zijn aanhang uit te leggen waarom men er voorstander van is. Camille Huysmans gebruikt de slogan "Wij zijn niet de mannen van vandaag, wij zijn de mannen van morgen": als onze kinderen later, via algemeen enkelvoudig stemrecht en leerplicht, secundair onderwijs zullen kunnen volgen, dan zullen zij die hinderpaal van die andere cultuurtaal niet meer moeten overwinnen. Dat sluit aan bij de visie van Hendrik De Man in de jaren dertig; hij heeft het over een assepoes-volk en een assepoes-taal. Mijn uitgangspunt is dat de beeldvorming moet gecorrigeerd worden. Maar bij de correctie ga je helemaal de andere kant uit en wordt het ook eenzijdig. Ik ben het opnieuw eens met de categoriële indeling.

Marc Reynebeau: - Het probleem is dat het categoriële aspect wordt ontkend in de traditionele mythologie; daaruit volgt een soort primaat van waarop de argumentatie zich moet richten. Het ligt uiteraard altijd een stuk complexer. Wanneer je kijkt naar die heel kleine groep aan het begin van de Vlaamse beweging en je je afvraagt wat deze mensen beweegt, kan je natuurlijk stellen: hun sociaal-economische belangen. En dat klopt ook, maar er komt van alles bij: niet toevallig gaat het om schrijvers en

je ziet argumentaties die niet sociaal-economisch zijn, die te maken hebben met strikt persoonlijke ambities... Dat leidt ertoe dat zij Nederlands gaan schrijven, terwijl zij het Frans technisch beter beheersten. Bij de oprichting van de eerste nederlandstalige krant in 1844, "Vlaams België", stellen zij dat ze als literatuur toch al een bewonderenswaardige hoogte hebben bereikt...

Eric Defoort: - Kort voor kerstmis was er op Arte een gesprek met Hugo Claus, die zei: "Et par un effort merveilleux, par des petits instituteurs, des vicaires, etcetera, la Flandre est arrivé à donner l'impression d'exister. J'étais fortement imprégné par la Flandre". Ik vraag mij af of hun keuze voor het Vlaams steunde op zuiver zakelijke motieven. Het boek bewijst dit niet. Zelf stel je: "Persoonlijkheidsfactoren zouden dit verklaringsmodel operationeel moeten maken, maar vooralsnog bestaan er te weinig prosopografische studies over de flaminganten" (p. 139). Maar dat belet je niet om, na een korte uitweiding over Conscience en Rodenbach, te stellen: "In vele opzichten is het psycho-sociale portret van de Vlaamse beweging hiermee uitgetekend" (p. 140). Alsjeblieft.

Marc Reynebeau: - Ik geloof niet aan altruïsme en dus ook niet aan idealisme. Ik heb dit boek niet geschreven om mijn volk een dienst te bewijzen. Er bestaat niet zoiets als absolute onbevangenheid en dienstbaarheid. Er speelt altijd een heel complex van factoren bij de vraag waarom mensen dingen doen, en je moet vooral nooit die geloven die de mensen zelf naar voren schuiven. Je kan dus nooit absolute uitspraken doen, je moet noodgedwongen op de vlakte blijven, je kan alleen indicaties geven en er zijn een aantal exceptionele situaties - zoals het begin van de Vlaamse beweging omwille van de homogeniteit van de groep: het gaat om heel weinig mensen, ze zijn min of meer gelijk, zelfs in leeftijd, ze wonen in steden en hebben een bepaalde opleiding, en een ervan kan je als een soort archetype gebruiken, hij is ook hùn vaandel...

Vanuit het publiek stelt **Paul Van Caeneghem** dat mythevorming ook bevrijdend kan werken, een emancipatorisch karakter kan hebben. Mythevorming hoeft niet persé negatief te zijn. Ook socialisten en communisten hebben blijkbaar behoefte aan mythes, de geschiedenis is er een aaneenschakeling van.

Marc Reynebeau: - Ik geloof dat er een dynamische kracht uitgaat van mythes en rituelen. Ik heb daar geen bezwaar tegen en ik vind het jammer dat de Vlaamse Gemeenschap ontstaan is en vorm kreeg op zo'n bureaucratistische en zakelijke manier. Men heeft zich niet de moeite getroost om daar enige *pump and circumstance* rond te organiseren. Van die nieuwe Vlaamse entiteit gaat geen mobiliserende kracht uit.

Harry Van Velthoven: - *Er is de mythe als fase van bewustwording. Ik kan me indenken dat een schrijver midden 19de eeuw verwijst naar de grootsheid van het verleden en wijst op het eertijds trotse volk en de nu armoede en sociale stigmatisering omwille van de taal. Als bewustzijnsvormende factor is dat niet noodzakelijk negatief. De mythe heeft dus een politieke functie en hetzelfde geldt voor het socialisme.*

Marc Reynebeau: - Ik ontken dat niet, maar er zijn gevaren aan verbonden. Zo is de IJzerbedevaart verwickeld in een discussie over de uitvoering van het testament van de *IJzerjongens*. Maar dat testament bestaat niet als een tekst, dat is een mythe... Dat is een ander soort mythe dan het soort waarover men het doorgaans heeft. Wanneer ik het over mythes heb, heb ik het meestal over dat laatste soort, over historische onjuistheden, over verhalen die rond heel specifieke feitelijkheden zijn verteld - beginnende bij de guldensporenslag en zo door de hele geschiedenis. Daar zit dus wel logica in, maar voortdurend krijg je te maken met historische vertekeningen, en finaal wordt het gedrag dan niet geleid door een of andere idealistische mythe, maar door een verkeerde informatie over het verleden.

redactie: Robert Crivit
met dank aan Eric Defoort, Marc Reynebeau en Harry Van Velthoven

Marc Reynebeau, *Het klauwen van de Leeuw. De Vlaamse identiteit van de 12de tot de 21ste eeuw*, Leuven: Van Halewyck, 1995, 306 p.

